

**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЧОРНОБИЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ НА
ОСНОВІ ПРОЕКТНОГО ПІДХОДУ**

**PROSPECTS FOR DEVELOPMENT OF THE CHORNOBYL TERRITORIES
BASED ON PROJECT APPROACH**

Андрій КОВАЛЕНКО,
кандидат економічних наук,
Державна установа «Інститут
економіки природокористування
та сталого розвитку Національної
академії наук України», Київ

Andrii KOVALENKO,
Candidate of Economic Sciences, Public
Institution «Institute of Environmental
Economics and
Sustainable Development of the
National Academy of Sciences of
Ukraine», Kyiv

Ольга МОЦОК,
аспірант,
Державна установа «Інститут
економіки природокористування
та сталого розвитку Національної
академії наук України», Київ

Olha MOTSOK,
postgraduate student,
Public Institution «Institute of
Environmental Economics and
Sustainable Development of the
National Academy of Sciences of
Ukraine», Kyiv

Висвітлюються проблемні аспекти та завдання соціально-економічного розвитку територій, постраждалих унаслідок Чорнобильської катастрофи. Окреслено низку проблем, пов'язаних із неналежним рівнем наукових досліджень на цих територіях. Висловлено гіпотезу про перспективність застосування проектного підходу в рамках загальних процедур стратегічного планування. Запропоновано перелік можливих завдань і напрямів вирішення проблем розвитку досліджуваних територій.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток територій, Чорнобильська катастрофа, стратегічне планування, проектний підхід.

Problematic aspects and objectives of socio-economic development of the areas affected by the Chernobyl disaster are highlighted in the article. A number of existing problems related to the lack of appropriate level of scientific researches on the Chernobyl territories are outlined. Hypothesis about the prospects of applying project approach within general strategic planning procedures are proposed. A list of potential tasks and directions of solution the problems development of the territories affected by the Chernobyl disaster are proposed.

Key words: socio-economic development of the areas, Chernobyl disaster, strategic planning, project approach.

Постановка проблеми. Розвиток територій, постраждалих унаслідок Чорнобильської катастрофи, та виведення з експлуатації Чорнобильської АЕС є важливим напрямом наукових досліджень з огляду на величезне соціально-економічне значення цієї проблематики як у національному, так і регіональному масштабі функціонування української економіки. Упродовж 30 років, що минули з часу катастрофи, з одного боку, накопичено чималий досвід розв'язання завдань радіологічної та економічної реабілітації вказаних територій і соціальних проблем, з іншого – через недостатнє фінансування та увагу держави воно відтермінується і загострюється. Тим часом існує потреба та відповідні науково обґрунтовані можливості для вирішення соціально-економічних проблем чорнобильських територій на основі проектного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чорнобильській проблематиці постійно приділяють увагу у своїх публікаціях дослідники наукових установ Відділення економіки Національної академії наук України, зокрема Інституту економіки природокористування та сталого розвитку, Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи, Інституту економіки та прогнозування, Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень та інших.

Проблемі зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перспективам розвитку навколишніх територій присвячено кілька слухань у Верховній Раді України, у тому числі «Про зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС, об'єкт «Укриття» та перспективи розвитку зони відчуження» (4 березня 2015 року) [1, 2] і «30 років після Чорнобиля: уроки та перспективи» (16 березня 2016 року) [3, 4].

Разом з тим існує потреба комплексної систематизації проблем розвитку чорнобильських територій та побудови стратегії їх розвитку з використанням інструментарію стратегічного планування і проектного підходу.

Метою статті є визначення основних проблем соціально-економічного розвитку чорнобильських територій, а **завданням** – обґрунтування основних напрямів формування стратегії їх розвитку із застосуванням інструментів стратегічного планування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний суспільний розвиток спричиняє переважно комплексні проблеми, для розв'язання яких необхідне об'єднання зусиль спеціалістів різних наук. З урахуванням цього ефективним у рамках стратегічного планування є застосування проектного підходу, зокрема до вирішення наявних проблем та подальшого розвитку території, постраждалої від Чорнобильської катастрофи, завдяки чому вони можуть стати для України зоною нового освоєння.

За роки, що минули з часу катастрофи, природні процеси, а також контрзаходи, спрямовані на зменшення радіоактивного забруднення довкілля, привели до суттєвого покращення радіологічної ситуації. У результаті значні території, що сьогодні де-юре відносяться до радіоактивно забруднених, можуть використовуватися без обмежень або захисних заходів.

У рамках великого інфраструктурно-екологічного проекту, який умовно

можна назвати «Чорнобильські території: повернення до життя» або Чорнобильським проектом, можливо вирішувати проблеми проекту «Укриття», його фінансування, ефективного управління коштами; зберігання і переробки відходів; управління землями зони відчуження та інших; повернення до господарського обігу та соціально-екологічної реабілітації забруднених територій.

За оцінками фахівців-аграрників, до 180 тис. га земель можна повернути для обробітку, що стане вагомою підмогою для сільськогосподарського виробництва, фермерських і приватних господарств.

Територія зони може стати базою для розвитку енергетики на новій значною мірою інноваційній основі (створення електроустановок для освоєння сонячної і вітрової енергії, використання енергії водних джерел), а також формування високопродуктивної кормової бази для інтенсивного розвитку скотарства і птахівництва на промисловій основі.

Разом із набуттям унікального досвіду щодо закриття атомної станції, переробки та захоронення радіоактивних відходів, відходів інших виробництв зона відчуження може перетворитися із небезпечної, що потребує ресурсів, у територію економічного розвитку та отримання прибутку за важливими сучасними напрямками, економічного відродження країни на передовій основі.

Такі напрями використання частини території зони за відповідного законодавчого забезпечення матимуть значний економічний і соціальний ефект.

Зона відчуження є перспективним високоприбутковим майданчиком національного масштабу. На базі Чорнобильської АЕС можливо організувати і впровадити переробку радіоактивних матеріалів у національному масштабі, у тому числі з атомних електростанцій. Це сприятиме вирішенню нагальної проблеми такої переробки, відмовитися від побудови аналогічних потужностей на всіх АЕС України, заощадити десятки мільярдів гривень і локалізувати радіоактивні відходи атомних електростанцій лише в радіусі 10-кілометрової зони ЧАЕС.

У період з 2002–2010 рр. завершено реалізацію трьох державних програм, що дало можливість відповідно до рекомендацій Міжнародного агентства з атомної енергії повністю усунути дефіцит безпеки, притаманний реакторам радянського типу. Із 2011 року розпочато виконання нової, схваленої міжнародними експертами та затвердженої урядом України, Комплексної (зведеної) програми підвищення рівня безпеки енергоблоків атомних електростанцій. Ця програма включає і додаткові заходи, з урахуванням аварії на АЕС «Фукусіма-Даїчі». Упродовж останніх років на українських АЕС не було жодних порушень, котрі за міжнародною шкалою INES кваліфіковані як такі, що мають вплив на безпеку. Крім того, упровадженими найсучаснішими системами контролю стану навколишнього природного середовища не зафіксовано жодного випадку перевищення контрольного рівня викидів та скидів радіоактивних речовин у довкілля.

Тому інфраструктура майданчика Чорнобильської АЕС дає змогу розглядати ймовірність будівництва сучасних проектів блоків з диверсифікацією постачання ядерного палива. Гіпотетично йдеться про

реалізацію великого атомно-енергетичного комплексу як інвестиційного проекту з можливістю експорту електричної енергії на Захід.

Шляхом реалізації зазначеного комплексу заходів можливо перетворити зону відчуження із споживача бюджетних коштів на потужне джерело державних доходів, а також урегулювати соціально-економічні проблеми Славутицького, Поліського та Іванківського районів.

Важливими аспектом розвитку чорнобильських територій є підтримка їх транспортної інфраструктури, що має пріоритетне значення для забезпечення доступу до об'єктів підвищеної небезпеки. До першочергових завдань належить капітальний ремонт залізничної колії Вільча–Янів і ремонт колії від Овруча до Вільчі, відновлення руху поїздів на цій ділянці.

Стосовно Київської та Житомирської областей, то, зважаючи на близькість постраждалих територій до Києва та наявність проекту великої автомобільної траси Київ–Мінськ, розвиток інфраструктури навколо такої магістралі з комплексним розв'язанням питань відведення земель і соціально-інфраструктурного облаштування прилеглих населених пунктів могли б сприяти реабілітації чорнобильських територій, придатних до життя, уведення їх до господарського обігу, повноцінного використання як рекреаційно-туристичного, екологічного-заповідного об'єкта, унікального дослідного майданчика для вивчення геологічних, гідрологічних та екологічних процесів, що відбуваються там.

Сьогоднішнє місто Славутич (населення 25 тис. чол.) здатне забезпечувати високоякісними соціальними послугами 30–35 тис. мешканців, тобто на 10 тис. більше існуючого рівня. Однак згорання робіт чорнобильської тематики спричинить скорочення робочих місць і, відповідно, соціальної інфраструктури міста.

Натомість потрібно використовувати потенціал професіоналів Чорнобильської АЕС, зони відчуження, НАЕК «Енергоатом», «Атомремонтсервісу» шляхом створення в цьому місті відповідного технологічного парку. Також, урахувавши багаторічний досвід зняття з експлуатації, ліквідацію наслідків аварії на ЧАЕС і сьогоднішню тимчасову втрату профільного Севастопольського університету ядерної енергії та промисловості, доцільно відкрити у Славутичі міжнародний навчальний центр підготовки фахівців для роботи на атомних енергоустановках, виведення їх з експлуатації та поводження з відпрацьованим паливом. Варто зазначити, що в місті є весь необхідний для цього інфраструктурний потенціал.

На розв'язання зазначених проблем спрямований Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему та відродження територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» № 141/2016 від 13 квітня 2016 року [5], яким передбачено розроблення та внесення до 1 жовтня 2016 року в установленому порядку на затвердження Президентіві проекту Стратегії подолання наслідків Чорнобильської катастрофи та відродження територій, що зазнали радіоактивного забруднення, спрямованої, зокрема, на:

унормування питань радіологічної реабілітації цих територій;

мотивацію місцевих органів виконавчої влади до здійснення заходів щодо поліпшення радіологічної ситуації, економічного та соціального розвитку забруднених територій, підтримку соціальної активності відповідних територіальних громад;

поліпшення якості радіаційного моніторингу та радіоекологічного контролю радіоактивно забруднених територій;

активізацію наукових досліджень у сферах ядерної та радіаційної безпеки, впливу іонізуючого випромінювання на людину та навколишнє природне середовище;

створення умов для розміщення в зонах відчуження і безумовного (обов'язкового) відселення об'єктів альтернативної енергетики та залучення інвестицій для реалізації проектів з енергоефективності на розміщених там об'єктах;

посилення незалежності України у сфері поводження з відпрацьованим ядерним паливом вітчизняних атомних електростанцій та високоактивними радіоактивними відходами.

Указом також передбачається: розробка низки актуальних законопроектів; забезпечення вирішення проблемних питань функціонування системи поводження з радіоактивними відходами; вжиття заходів щодо розвитку національної системи підготовки та перепідготовки фахівців з атомної енергетики, ядерної та радіаційної безпеки, поводження з радіоактивними відходами; опрацювання питання щодо утворення міжнародного дослідницького центру як відкритого майданчика для проведення досліджень з питань радіаційної безпеки, впливу іонізуючого випромінювання на людину та навколишнє природне середовище, накопичення відповідних знань.

Слід зауважити, що впродовж останніх 10 років згорнуто всі державні наукові програми в зоні відчуження, сьогодні держава не координує та не фінансує наукові дослідження в ній. Наукову роботу проводять окремі інститути за кошти Національної академії наук України та ентузіасти за грантові кошти.

Указом Президента України № 174/2016 від 26 квітня 2016 року [6] з метою збереження в природному стані найбільш типових природних комплексів Полісся, забезпечення підтримки та підвищення бар'єрної функції чорнобильської зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення, стабілізації гідрологічного режиму й реабілітації територій, забруднених радіонуклідами, сприяння організації та проведенню міжнародних наукових досліджень в Іванківському і Поліському районах Київської області в межах цих зон створено Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник.

В установленому порядку погоджено вилучення 226 964,7 га земель державної власності, що перебувають у постійному користуванні в Державного агентства України з управління зоною відчуження, та надання їх біосферному заповіднику в постійне користування.

Створення Чорнобильського біосферного заповідника дасть можливість

проводити масштабні наукові дослідження в інтересах української науки та міжнародного співтовариства. У цьому аспекті позитивним є використання досвіду функціонування Державної природоохоронної науково-дослідної установи «Поліський державний радіаційно-екологічний заповідник», створеної в Білорусі 1988 року.

Висновки. Соціально-економічний розвиток територій, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи, залишається вкрай актуальним напрямом державної економічної політики. Низка проблем сьогодні загострилася внаслідок відсутності фінансування та недостатньої уваги держави. Тим часом їх вирішення дасть змогу істотно покращити стан вказаних територій та є достатньо перспективним з позицій як регіонального, так і національного ефекту. У цьому зв'язку вважаємо продуктивним застосування проектного підходу, а його конкретні алгоритми, перелік заходів, інструментарію та відповідних стратегічно-планових документів можуть стати предметом подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лист Кабінету Міністрів України про інформаційно-аналітичні матеріали та пропозиції до рекомендацій парламентських слухань «Про зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС, об'єкт «Укриття» та перспективи розвитку зони відчуження» (4 березня 2015 року) № 3098/0/2-15 від 02.03.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/348-19>.

2. Стенограма парламентських слухань «Про зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС, об'єкт «Укриття» та перспективи розвитку зони відчуження» (4 березня 2015 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://static.rada.gov.ua/zakon/new/par_sl/sl0403115.htm.

3. Лист Кабінету Міністрів України про інформаційно-аналітичні матеріали та пропозиції до рекомендацій парламентських слухань «30 років після Чорнобиля: уроки та перспективи» (16 березня 2016 року) № 3613/0/2-16 від 09.03.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1089-19>.

4. Стенограма парламентських слухань «30 років після Чорнобиля: уроки та перспективи» (16 березня 2016 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://static.rada.gov.ua/zakon/new/par_sl/sl1603116.htm.

5. Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему та відродження територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» № 141/2016 від 13 квітня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/141/2016>.

6. Указ Президента України «Про створення Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника» № 174/2016 від 26 квітня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/174/2016>.

REFERENCES

1. *Lyst Kabinetu Ministriv Ukrainy pro informatsijno-analitychni materialy ta propozyzii do rekomendatsij parlaments'kykh slukhan' «Pro zniattia z ekspluatatsii Chornobyl's'koi AES, ob'iekt «Ukryttia» ta perspektyvy rozvytku zony vidchuzhennia» (4 bereznia 2015 roku) № 3098/0/2-15 vid 02.03.2015 [Electronic resource]. – Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/348-19>.*
2. *Stenohrama parlaments'kykh slukhan' «Pro zniattia z ekspluatatsii Chornobyl's'koi AES, ob'iekt «Ukryttia» ta perspektyvy rozvytku zony vidchuzhennia» (4 bereznia 2015 roku) [Electronic resource]. – Available at: http://static.rada.gov.ua/zakon/new/par_sl/sl0403115.htm.*
3. *Lyst Kabinetu Ministriv Ukrainy pro informatsijno-analitychni materialy ta propozyzii do rekomendatsij parlaments'kykh slukhan' «30 rokiv pislia Chornobyliia: uroky ta perspektyvy» (16 bereznia 2016 roku) № 3613/0/2-16 vid 09.03.2016 [Electronic resource]. – Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1089-19>.*
4. *Stenohrama parlaments'kykh slukhan' «30 rokiv pislia Chornobyliia: uroky ta perspektyvy» (16 bereznia 2016 roku) [Electronic resource]. – Available at: http://static.rada.gov.ua/zakon/new/par_sl/sl1603116.htm.*
5. *Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro dodatkovi zakhody schodo peretvorennia ob'iekta «Ukryttia» na ekolohichno bezpechnu systemu ta vidrodzhennia terytorij, scho zaznaly radioaktyvnoho zabrudnennia vnaslidok Chornobyl's'koi katastrofy» № 141/2016 vid 13 kvitnia 2016 roku [Electronic resource]. – Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/141/2016>.*
6. *Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro stvorennia Chornobyl's'koho radiatsijno-ekolohichnoho biosferneho zapovidnyka» № 174/2016 vid 26 kvitnia 2016 roku [Electronic resource]. – Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/174/2016>.*